

Եւ այս ամէնքն ալ ո՛չ կը կրկնուէին և ոչ արձագանգ կը գտնէին ամուլ գիշերին մէջ:

Բոցներէն քիչ անդին դիակներու պատգարակներէն հոգեվարքի մահահոտ հառաչանքներ. — « Զաւակս, կի՛նս, հայրենի՛քս » կը խղզուէին փոսերու մէջ. և աւին հոգի ալ կը դադրէր կեանքէ: Վաղուան արշալոյսը իրենց արիւնթաթախ դիակներուն և մոխրացած մարմիններուն դիմաց պիտի արթննար:

\*  
\* \*

Այրուող գիւղէն քիչ հեռու, անտառի մը մէջ մայր մը իր ծունկերուն վրայ առած երկու զաւակները, հրացանը կողքին՝ կը մրափէր. դիմացը հրդեհուող արշալոյսը՝ իր աչքերը բանալ տուաւ և նա իր միացող գիւղին դիմաց արտասուեց. նըշմարեց՝ որ հոն ապաստանած էր՝ ուր իր այրը սպաննուած գտնուեցաւ: Քիչ վերջ՝ իրմէ վար կը հասնէին երկու հոգի զուարթ և անգուժ դէմքերով:

— Ապրի՛ս, Սիմոն, ըսաւ զինուորաւորան մը, և Լուսիկ զայն լսեց:

— Պարտքս էր, տէր:

— Տասնով գոհ պիտի ըլլաս:

— Շնորհակալ եմ, ըրածս պարտք մ'էր:

— Վեհանձն սրտիդ համար տասնեհինգ ոսկի պիտի համրեմ ափիդ մէջ:

Սիմոն ուրախութենէն գրեթէ յիմարցած՝ ծունկի եկաւ. ափերը բացաւ. և զինուորականը սկսաւ ոսկիները մատնիչին ափին մէջ համրել, մէկ, երկու, երեք, չորս և հինգերորդին՝ գնտակ մ'եկաւ Լուսիկէն, ու զինուորականը գետին տապալեց: Սիմոն՝ երբ շփոթած՝ չկրցաւ ոչ առաջ և ոչ ետ երթալ, ուրիշ գնտակ մ'ալ եկաւ զինքը գետին թաւալելու:

Կինը գերկն առած փոքրիկը և անդրանիկը առջևը ձգած՝ քաջութեամբ մօտեցաւ երկու ռատակածներուն: Զօրականը հոգին կը փշէր. իսկ Սիմոն ոսկիները ձեռքին մէջ սեղմած կը ճէչէր:

— Գթութի՛ն, հայ եմ, քրիստոնեայ եմ:

— Զէ՛, պիտի զթամ քեզ այն ատեն՝ երբ Գրիստոսը ուրանաս:

— Ուրացած եմ արդէն:

— Հաստատո՞ն ես դաւանանքիդ մէջ:

— Այո՛, զթա՛ւ:

— Ուրացի՛ր հաւատքդ:

— Ուրացած եմ արդէն, զթա՛ւ:

— Վատ մատնիչ, քեզի այսպէս կը զթամ. ես վստահ եմ որ անդիի աշխարհին մէջ էրկանս երեսը պիտի չտեսնես. սատկէ՛ հիմայ և զնա՛ այրուելու. ապաշխարելու ատեն չտայ քեզ Աստուած. ըսաւ Լուսիկ, և ուրիշ գնտակով մը Սիմոնին ըզեղը տարտղնեց:

Մատնիչը մի քանի վայրկեան տապալուեցաւ և ոսկիները ափին մէջ սեղմած՝ հոգին փշեց:

Իսկ արիասիրտ կինը փոքրիկ մանուկը բազկին վրայ առած և անդրանիկ որդին առջևը ձգած՝ գնաց դէպ ի իր մօտիւր դարձած հայրենիքը՝ որ կը ծխար...

Հ. Մ. ՊՈՏԻԿԱԿԱՆ

## Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն

### ՈՍՏԻԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ

Բաւական ապարդիւն խօսակցութիւններ եղած էին արդէն նիւթիս վրայ, սկսեալ Եւրոպայէն մինչև Ամերիկա, ուր արդէն ոճրագործները ի յայտ հանելու համար բազմաթիւ խեղացի միջոցներ կան:

Արդեօք կարելի չէ՞ որ ռուսիկանները գիտական վարժարանի մը մէջ կրթուէին, ոճրագործները ձերբակալելու նոր զէնք մ'ալ ունենալու համար: Վերջերս տեսանք թէ ֆրանսական ռուսիկանութիւնը՝ շունին կարգ մը յատկութիւններէն օգտուելով (ինչպէս են հաւատարմութիւնը, զօրաւոր հոտառութիւնը, և այլն) զայն իբր կարեւոր գործիչ անդամ մը՝ ռուսիկաններու խումբին մէջ դրաւ, ո՛չ թէ պաշտպանութեան, այլ չարագործները դիւրին

որսալու համար, և հրաշալի արդիւնքներ ստացաւ. յետոյ տեսանք թէ յիշեալ ոստիկանութիւնը բազմալեզուական վարժարաններ սկսաւ հիմնել, ոսկից ելլող ոստիկանները՝ ամէն տեսակ դիւրութիւններ կ'ընծայէին օտարականաց, առևտուրի մէջ կերպով մը վստահելի թարգմաններ ըլլալով: Երպէսզի ոստիկանաց զերն ալ յայտանի է և նոր բան մը չէ. ուրեմն այս ամենուն վրայ ոստիկանները եթէ գիտականօրէն ալ կրթութիւն ոճրագիտութեան (Criminalisme) մէջ՝ անյուսալի արդիւնքներ կրնանք ստանալ:

Այս նոր գիտութիւնը՝ (որուն հիմնադիրը կրնանք համարել վենետիկցի և թուրինոյի բժշկական համալսարանին բրոֆ. Լոմպրոզոյ) ի սկզբան ծագական և ծիծաղելի էր. վասն զի ֆրանսայի խարդախ դատաւորի մը կատարած փորձը՝ Լոմպրոզոյի անունը ազարտեց, որուն հակառակորդները արդէն բազմաթիւ էին ոչ թէ ֆրանսայի՝ այլ նոյն իսկ իտալիոյ մէջ:

Լոմպրոզոյ, որ նշանաւոր ոճրագետ (Criminaliste) մ'է, շատ մեծ դատերու մէջ ոճրագործներ ազատած է, զանոնք ո'չ թէ յանցաւոր, այլ հիւանդ նկատելով: Արդ ինքը կ'ըսէ թէ՝ «Այն մարդ խենթ է, և մեր կարծած խենթերը տաղանդներ են՝ որոնց ունեցած չափազանց խելքը չենք ըմբռներ և յիմար կ'անուանենք»:

Ահա սա փորձը, և կարելի է՝ ճշմարիտ գաղափարը առիթ տուաւ իր թշնամիներուն՝ որպէս զի զինքը խենթերու ամենամեծը կոչեն, (ինչ որ իր ըմբռնումով և նոր դրութեամբը տաղանդաւորներուն առեւտրականքը ըսել է):

Ուրեմն ինքը, (ինչպէս նաև Տրեթ. Գո. վալէվսքի իր Psychologie Criminelle գրքին մէջ) կարգ մը ոճրագործութեանց՝ հիւանդութեան մը արդիւնք ըլլալը ապացուցանելէն ետք՝ անոր ժառանգականութեանը վրայ կը խօսի. նոյնպէս ոճրագործ մը ձեռքերէն, դէմքէն (որոնց մասնաւոր լուսանկարները կ'առնուին) ճանչնալու միջոցներուն վրայ: Եւ սակայն աս ալ աւելցնելու ենք՝ թէ Լոմպրոզականութիւնը

վարկած մ'է և ոչ ճշմարտութիւն մը. հետեաբար ճշմարտութեան հակառակ բաներ կը պարունակէ, և նոյն իսկ երբեմն ինքնիւրեն կը հակասէ, ինչպէս պիտի տեսնենք հետեալ փորձէն:

Նշանաւոր ոճրագործութեան մը պահուն երբ ֆրանսական ոստիկանութիւնը ոճրագործ հրատարակեց անձ մը, Լոմպրոզոն ուղեց զայն պաշտպանել իր հիմնած գիտութեամբ. հետեաբար ոճրագործին լուսանկարը ուզել տուաւ. և սակայն ֆրանսացի դատաւորներէն մին փոխանակ բուն ոճրագործին լուսանկարները ղրկելով՝ պարկեշտ կառապանի մը ալ ձեռքը և մասագործի մը (որ ամէն օր եզ, կով, կամ ոչխար կը կտրէր) ձախ ձեռքը ղրկեց. Լոմպրոզոյ, որ արդէն դատին տեղեակ էր, կարծելով թէ ընդունածները բուն ոճրագործին ձեռքերն էին, զանոնք քննելէ յետոյ վճռեց թէ այդ ձեռքերը բնական ոճրագործի մը ձեռքերն էին. և հետեաբար ոճրագործութիւնը այդ մարդուն հետ խիստ անհաշիւեան մէջ ըլլալով՝ պահանջեց որ ոճրագործը ազատ աքաղուի, քանի որ ոճիրը գործած պահուն հիւանդ մ'էր. (վասն զի բոլոր իր դրութեան՝ մարդ ինչպէս որ գոհուաւոր, կոյր, համր, խուլ կը ծնի, նոյնպէս ալ ոճրագործ կը ծնի): Ահա այն ատեն ֆրանսացի դատաւորն ըրած խարդախութիւնը մէջ տեղ հանելով՝ ֆրանսական մամլով բաւական ծաղրեց Լոմպրոզոն, ըսելով թէ իր գիտութիւնը օդին մէջ հիմնուած էր: Եւ սակայն հիմայ շնորհիւ իր աշակերտներուն՝ օգտակարացնելու չափ առաջ տարուած է. վասն զի որչափ որ պարապ գիտութիւն մը կոչեն զայն՝ միշտ ճշմարտութիւններ կը պարունակէ, և իր գործածութիւնը կրնայ անթիւ օգուտներ ընծայել մարդուն՝ ոճրագործական աշխարհին մէջ:

Մինչ ուրեմն մեր պաշտպանութեան միջոցները կ'աւելնան, կը կատարելագործուին գիտական բոլոր գիտերով, կերպով մը պաշտպանութիւնը կը քաղաքակրթութիւն, անդին ոճիրը միշտ իր բարբարոս վիճակին մէջ կը մնայ:

Ընդհանրապէս դիտուած է՝ թէ բոլոր ոճրագործները միևնոյն առարկաները (զաւակ, վեցհարուած, փայտէ կամ երկաթէ զաւազան) կը գործածեն իրենց նպատակին համեմու համար. վրայասանութիւններէն դուրս երբեք չէ տեսնուած մէկը՝ որ բժշկութեան կամ քնալուծութեան քաղաղութիւններով իր նպատակին հասնի. երբեք զոգ մը մեքենագիտութեան իրեն ընծայած գիւրին միջոցները ի գործ չէ դրած. նոյն իսկ գիտցողները՝ միշտ սովորական գրութեան կը դիմեն:

Ուրեմն քանի որ ոճրագործներու կողմանէ յառաջադիմութիւն մը չկայ, ոստիկանութիւնը ընդհանուրին օգտին համար պէտք է իր անդամներուն քննաստական և մարդաբանական գործիքներու գործածութիւնը սովորեցնէ, անոնց հոգեբանութեան և անդամազննութեան դասեր տայ, մասնաւորապէս գործածէ, ու յետոյ ոստիկանութեան մէկ մասն ալ ղեկարար մը և կամ տարրագիտական գործածող մ'ըլլայ. պաշտօնեաներէն ոմանք՝ գիտուններ, բժշկիչներ և հոգեբաններ ըլլան. ոճրագործները լուսանկարին, իրենց զանկը, թեւերը չափեն, մասնորոշն հետքերը ուսումնասիրեն, անոնց զգացողութիւնը, հոգեկան կարողութիւնները փորձեն, զանոնք դասաւորեն և անոր համեմատ պատմեն:

Եւ սակայն ասով հանդերձ բոլորովին հանգիստ չենք կրնար ըլլալ, մտածելով թէ յաղթանակը միշտ ոստիկանութեան կողմէ պիտի ըլլայ. ո՛չ. վասն զի երբեմն ոճրագործներու մէջ ալ չեն պակսիր այնպիսիներ՝ որոնք ամէն որոգայթէ կը փախչին, մարդուս մտքէն չանցած միջոցները գործածելով:

Որդէն վիճակագրական տեղեկութիւններ կը ցուցնեն՝ թէ ոճրագործութեանց կէսէն աւելին ամէն տեղ անպատիժ կը մնան. և սակայն երբ այս վերոյիշեալ դրութիւններն ալ գործադրուին, (ինչպէս կ'ընեն Հոռոմայ մէջ, — աշխարհիս միակ քաղաքը որ կրնայ պարծենալ այսօր այս տեսակ գիտական վարժարան մ'ունենալուն համար), ոճիրները աւելի նուազ պի-

տի գործուին. և կամ եթէ գործուին՝ շատ քիչերը անպատիժ պիտի մնան: Ամէն մարդ գիտէ արդէն ոստիկանութեան ծանր պաշտօնը, որ երբեմն պզտիկ, աննշան հետքերէ՝ մեծ ոճիրի մը լոյս կու տայ:

Ուրեմն ահա դրութիւն մ'ալ որ մինակ իտալիոյ մէջ կը գործադրուի: 1903ին Հոռոմայ մէջ հիմնուեցաւ վերոյիշեալ ոստիկանական վարժարանը որուն մէջ չորս տեսակ դասեր կը տրուին:

Ա. Մարդաբանութեան, հոգեբանութեան, որ՝ մտածելու և գործելու կերպերուն վրայ կը խօսի. և ինչպէս որ բժշկական համալսարանի դասատու մը իր ուսանողներուն կատարած փորձերը կենդանի հիւանդներուն վրայ կը փորձէ, այնպէս ալ այս դասախօսութիւնները՝ հաստատուած ոճրագործներու վրայ կը փորձուին: Այս վարժարանէն ելողները անմիջապէս ոստիկանութեան անդամ կ'ըլլան:

Բ. Ոստիկանական խուզարկութեանց և ոճրագործները զանելու միջոցներուն վրայ:

Գ. Ոճրագործներու հաստատման վրայ, մանրադիտակի և մարդաչափի միջոցաւ:

Դ. Ոստիկանական լուսանկարչութեան վրայ:

Իսկ այս տեսական ուսուցումէն զատ՝ գործնականն ալ կայ. որով քանի մը նըշաններու շնորհիւ ոճրագործը կը գտնուի: Որդէն Հոռոմայ մէջ այս նպատակին ծառայող կեղերնական վարչութիւն մ'ալ հարուեցաւ որուն մէջ գրեթէ բոլոր ոճրագործներու և կասկածաւոր անձերու ոսկրանիշերը (fiche) կան, և որուն մէջ մարդուն լուսանկարէն զատ իր անտեսութեան հետքերը, յատկանշական մէկ պակասութիւնը, իր նախկին անվայել գործերը կան. նոյնպէս այս վարչութեան մէջ մարդաչափութեան մասնաւոր տեղ մը կայ, ուր կը կատարուին միջազգային նախնական ցննութիւններ:

Ուրեմն ամէն fiche, մարդու մը լուսանկարը, իր չափը և մասնաշաղկապները կը պարունակէ: Լուսանկարը բրոֆ. էլէկտրոյէն հնարուած՝ երկու գործիքներու միջոցաւ միևնոյն ատեն դիմացէն և քովէն

## ԲԻԻԹԱՆԻԱ

Գ Ե Ա Լ Ա Մ Թ Ի Ե Թ Ի Չ Ա Ի Թ Ի

կ'առնուի։ Առաջ մարմնոյն ամէն մասերը կը լուսանկարուին, և յետոյ իրենց ո՛ր և իցէ մէկ յատկանիշը, ինչպէս են մարմնոյն վէրքերը, ուռեցքները, պատկերները ևն։

Մարդաչափութիւնը Պէրթիյոնի դրուածքները կը գործադրուի։ Իսկ մատնանշանները՝ մատնեղուն ծայրերովը կ'ըլլան։ Բայց ո՛չ թէ Ամերիկեան դրութեամբ, այլ Լուսաթիւրի հնարածովը։ Մայիսին՝ մատնեղուն ծայրէն աջ՝ թեթև թառալական շարժում մը տալով, որով ոչ թէ միայն կեղերնական մասը լաւ՝ այլ եզերքներն ալ որոշ և ամբողջ կ'ելլեն։ Տասը մատնեղուն դրոշմն ալ կ'առնեն, աւելի կառորութիւն տալով ծայրիններուն, քանի որ անոնք ալ ձեռքի մառախուղէն աւելի ցիչ ձևափոխուած են։ յետոյ այս դրոշմները՝ գծերուն թիւին, ձևին և տեսակին համեմատ կը դասակարգեն։

Ուրեմն աւելի մատնացոյց դրութեան է որ կարեւորութիւն կու տայ իտալական վարժարանը՝ քան թէ մարդաչափութեան, քանի որ այս վերջինը երբեմն սխալ ճամբաներու կ'առաջնորդէ զմեզ և երբեմն ալ անկարելի կ'ըլլայ գործադրութիւնը կիսներուն վրայ։

Բրոֆ. Օթթոլէնկի մատնադիտակով ո՛չ թէ միայն ոճրագործները կը զանազանէ, այլ նոյն իսկ ո՛ր ձեռքով գործած ըլլալն ալ մէջ տեղ կը հանէ և ոճրագործութեան շարժանքին ալ կը գուշակէ։ Զարմանալի գիտութիւն մ'է, որ ֆիզիքական փորձեր ընելով՝ հոգեկան կարողութիւնները գուշակել կու տայ մարդու։ Ուրեմն յայտնի է թէ այս դրութիւններով և գործիքներով զինուած ոստիկանութիւն մը՝ աւագակաց ահ և սարափ պիտի առնէ։ և յուսանք թէ մարդասպաններն ալ տեսնելով իրենց առջև գտնուող անխուսափելի վիճակը՝ չկարենան իրենց ոճիրները գործադրել։

Յ. Ֆիլսոֆ

Ամէն գաւառի անհրաժեշտ հարկ է պաշտօնաթիւթի մը գոյութիւնը՝ յագուտ մէն մի գաւառացիին, որպէս զի տեսնէ ան իր շուրջի կեանքը, եռուզեռն ու անցողաւոր, ձը, և միանգամայն անոր գրական բաժնէն հաճելի և օգտակար զրադանք մը շահի։

«Բիւրաւիս»-ի նպատակը նոյն է, ինչ որ հոս կ'ըսենք։ և սկսած է իր թիւերուն մէջ իրագործել զայն։ Անոր առանձին բաժնիներն են Գրական ասպարէզ. Գաւառային լուրեր. Նամականի և Տեղական խնդիրներ՝ որոնց կրնայ հետաքրքրուիլ գաւառացի ամէն դասակարգ։ Իր առաջին թիւոյն մէջ ճոխ բովանդակութեամբ կը ներկայանայ «Բիւրաւիս»-ն, ինչպէս սովորութիւնն է ամէն թիւթի և օրագրի թիւ 1-ին, գոնէ գոնէ ... réclameի համար։

Սոյն առաջին թիւոյն մէջ առաջնակարգ խնդրոյ մը շուրջը կը դեգերի Պ. Մարգիս Ղազիկեան, Բաց Նամակ մը իզմիտի Ում. Երեսփոխաններուն ուղղած, ուր կ'առաջարկէ և կը թախանձէ յանուն Նիկոմիդիոյ հասարակութեան, որ ի նկատի առնեն իրենց ժողովրդեան շահն ու յառաջացումը և պաշտպան կանգնին անոնց դատին, վասն զի Հայտար փաշայի երկաթուղւոյ ընկ. ը շինած քարափի ծայրէն հանուտ համար ստիպած վաճառականութիւնն է Հայտար փաշայի ճամբով գործել։

«Բիւրաւիս»-ն ներկայ իր հինգ թիւերուն մէջ գրական մի շարք մը չի ցուցներ դեռ, սակայն պատմական թիւթնով մը թիւեա իր ընթերցողներէն շատերը լեցնէ օգտաշատ հետաքրքրութեամբ մը։ և ինչպէս իր սկզբնաւորութեան պատմութիւնը, գրուած Բրոֆ. Աբր. Տ. Յա. Կորեանէ։ Վերջերս իմացանք որ թիւթիս գրական բաժնին յանձնուեր է Ահարոնի. ուրեմն յոյս ունինք որ Ահարոն շանայ